

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Кафедра політології

Проректор

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

20 20 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Політичні системи країн Європейського Союзу

Освітньо-наукова програма Політологія
Спеціальність 052 Політологія
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Івано-Франківськ – 2020 рік

Робоча програма навчальної дисципліни “Політичні системи країн Європейського Союзу” для аспірантів галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, освітньо-наукова програма Політологія, спеціальності 052 Політологія

Розробники: доктор історичних наук, професор Марчук В.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології

Протокол від “26” серпня 2020 р. № 1

Завідувач кафедри політології

(підпис)

Климончук В.Й.
(прізвище та ініціали)

“26” серпня 2020 р.

Схвалено Науково - методичною радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин.

Протокол від “27” серпня 2020 р. № 1

Голова
(підпис) Кугутяк М.В.
(прізвище та ініціали)

1.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 3	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Вибіркова	
	Спеціальність 052 Політологія		
Індивідуальне науково-дослідне завдання - реферат	Спеціальність Політологія	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин -90		2-й	2-й
		Семестр	
		3 -й	3-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Третій (освітньо-науковий)– доктор філософії (PhD)	20 год.	20 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	10год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	60 год.
		Індивідуальні завдання: в межах годин на самостійну роботу	
		Вид контролю: залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33,3% : 66,7%

2 . МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, ЇЇ МІСЦЕ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Мета викладання дисципліни

Метою вивчення дисципліни «Політичні системи країн Європейського Союзу» є те, що здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії повинен здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для аналізу та порівняння політичних систем країн Європейського Союзу.

2.2. Завдання вивчення дисципліни.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Політичні системи країн Європейського Союзу» є:

- дослідження основних тенденцій розвитку політичних систем європейських країн, спеціалізації та функцій основних політичних інститутів ЄС;
- вивчення трансформації політичних систем країн ЄС, їх прав і можливостей в процесі прийняття та реалізації рішень інституціями Європейського Союзу;
- проведення системного аналізу взаємовідносин країн ЄС та України;
- ознайомлення з діяльністю та впливом політичних партій в країнах ЄС;
- визначення ролі громадянина ЄС, його можливостей і загроз в процесах функціонування, розширення ЄС та міграції.

Після завершення вивчення дисципліни аспіранти повинні знати:

- основні концепції, теорії та підходи до розуміння політичної системи;
- зміст основних етапів та особливостей становлення політичних систем країн ЄС;
- структуру та напрями еволюції інституційної системи ЄС згідно з установчими договорами ЄС;
- механізми розподілу влади, правовий статус, організаційну структуру політичних інститутів в країнах ЄС;
- особливості системи прийняття рішень в ЄС;
- обсяг компетенції інституцій, органів та агенцій щодо прийняття рішень в країнах ЄС;

Після завершення курсу аспіранти повинні вміти:

- вільно оперувати понятійно-категоріальним апаратом курсу;
- виявляти причинно-наслідкові та функціональні зв'язки між різними інституціями політичних систем країн ЄС.

- працювати з текстами установчих договорів ЄС та аналізувати їх;
- здійснювати аналіз діяльності політичних інститутів країн-членів Європейського Союзу;
- порівнювати різні інституційні та політичні системи сучасності;

2.3. Мета проведення лекцій.

Метою проведення лекцій з навчальної дисципліни є виклад найважливіших теоретичних проблем, який повинен здійснюватись на основі врахування досягнень сучасної політичної науки. Викладач у лекціях повинен опиратися на історичні документи, теоретичні положення, відображені у монографіях, статтях, підручниках з важливих концептуальних проблем.

2.4. Мета проведення семінарських (практичних, лабораторних) занять.

Метою проведення семінарських занять з курсу є зосередження уваги аспірантів на вивченні документів і матеріалів, які характеризують особливості функціонування політичних систем країн ЄС. Аспірантам рекомендуються для самостійного опрацювання найважливіші джерела. Орієнтиром у цій роботі можуть бути опубліковані праці вітчизняних та зарубіжних авторів. Однак, найважливішим є досягнення самостійних висновків аспірантів на основі опрацьованих документів і літератури.

Програмні компетентності.

ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

СК01. Комплексне розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації

СК02. Поглиблене знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології та володіння категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.

СК04. Комплексне застосування широкого спектру політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей, політичних систем і режимів, політичної поведінки у різних контекстах їх функціонування, відповідно до певного історичного або сучасного контексту.

Програмні результати навчання.

ПРН01. Володіти предметною областю та базовою специфікою політичної діяльності.

ПРН02. Знати природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.

ПРН03. Володіти поглибленим рівнем політичної теорії, політичного аналізу, порівняльну і прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним і аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.

ПРН 11. Комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Теоретичні основи дослідження політичних систем.

Сутність поняття «політична система». Системний підхід у політиці. Політика як підсистема суспільства в концепції Т.Парсонса. Застосування системного підходу в теорії Д. Істона та Г. Алмонда. Структура політичної системи. Основні функції політичної системи. Держава як базовий елемент політичної системи. Модель політичної системи Д. Істона. Характеристика функцій входу, виходу, зворотного зв'язку, навколишнього середовища в моделі Істона. Політична система з точки зору функціонального підходу. Інституційна, політико-культурна, ідеологічна, політико-партійна та інші підсистеми політичної системи. Типологія політичних систем. Основні критерії типологізації політичних систем. Ефективність політичної системи. Проблема стабільності політичних систем.

Тема 2. Особливості політичних систем унітарних та федеративних держав ЄС

Еволюція форм державного устрою в країнах ЄС. Сучасні тенденції трансформації державного устрою в контексті глобалізаційних процесів. Теорія мондіалізму та анклавно-конгломеративної побудови сучасних систем. Специфіка формування конфедерацій. Концепція неофедералізму: держава як така, що більше (за обсягом центральної влади) конфедерації та менше федерації. Унітарні держави в системі ЄС.

Тема 3. Характеристика форм правління та політичних режимів в країнах ЄС

Концепція Джона Грея майбутнього світопорядку – плюралізм мирного співіснування політичних режимів. Метаморфози форм правління: реалізація принципу субсидіарності. Гегемоніальна політика та субполітика. Сучасні трансформації демократичних форм правління. демократичну форму правління. Побудова влади за пірамідальною ієрархією та за сітьовим (горизонтальним) принципом. Політичний режим як відображення стилю правління, взаємовідносин центрального уряду та суспільства... Співвідношення категорій «політичний режим» і «політична система». Особливості становлення політичних режимів в країнах ЄС.

Тема 4. Класифікація парламентів та роль опозиції в політичних системах країн ЄС.

Парламентський лад і розвиток демократії. Еволюція парламентаризму в країнах ЄС. Бікамералізм: переваги та недоліки. Однопалатний парламент. Порівняльний аналіз парламентських функцій та діяльності опозиції в

країнах ЄС. Інституціоналізація опозиції та її вплив на діяльність владних структур.

Тема 5. Особливості поділу влади та діяльності урядів в європейських країнах.

Інституційні особливості політичних систем країн ЄС. Втілення концепцій елітарної демократії, корпоративізму, республіканізму, монархізму, конституціоналізму. Розподіл повноважень та взаємодія органів влади. Президент, монарх, канцлер, уряд, парламент, адміністративно-територіальна система. Механізм стримувань і противаг в країнах Європейського Союзу.

Тема 6. Характеристика виборчих систем країн ЄС

Історичні особливості та передумови формування виборчих систем. Парламентські, президентські вибори та вибори органів місцевого самоврядування. Пропорційні виборчі системи формування парламентів (Естонії, Латвії, Польщі, Словаччини, Чехії). Особливості застосування пропорційної системи: виборча формула, виборчий поріг, система виборчих списків, величина виборчих округів. Змішані виборчі системи формування парламентів у країнах ЄС (Литва, Румунія, Угорщина). Особливості застосування змішаних виборчих систем, їх вплив на структурування парламентів та формування партійної системи.

Тема 7. Еволюція та основні тенденції розвитку партійних систем в європейських країнах.

Особливості формування партійних систем країн ЄС. Основні чинники впливу на формування партійних систем. Вплив суспільно-політичних розмежувань. Державне фінансування політичних партій. Тенденції розвитку партійних систем країн ЄС. Збільшення кількості держав, де на виборах перемагають великі партії. Малі партії та нові суспільні виклики. Відхід у минуле біпартійних систем. Перетворення партій на державно-суспільний інститут (теорія партійної держави). Криза партій. Зміна у середовищі лівих партій. Збільшення впливу і популярності правих партій.

Тема 8. Політико-правові засади інституційної системи Європейського Союзу та їх вплив на політичні системи країн-членів.

Доктрина верховенства права ЄС над національним правом держав-членів. Доктрина прямої дії права ЄС: пряма дія положень установчих договорів ЄС, пряма дія міжнародних угод, пряма дія регламентів, пряма дія директив і рішень. Інститути європейських спільнот та ЄС. Особливості політико-

країнах ЄС. Інституціоналізація опозиції та її вплив на діяльність владних структур.

Тема 5. Особливості поділу влади та діяльності урядів в європейських країнах.

Інституційні особливості політичних систем країн ЄС. Втілення концепцій елітарної демократії, корпоративізму, республіканізму, монархізму, конституціоналізму. Розподіл повноважень та взаємодія органів влади. Президент, монарх, канцлер, уряд, парламент, адміністративно-територіальна система. Механізм стримувань і противаг в країнах Європейського Союзу.

Тема 6. Характеристика виборчих систем країн ЄС

Історичні особливості та передумови формування виборчих систем. Парламентські, президентські вибори та вибори органів місцевого самоврядування. Пропорційні виборчі системи формування парламентів (Естонії, Латвії, Польщі, Словаччини, Чехії). Особливості застосування пропорційної системи: виборча формула, виборчий поріг, система виборчих списків, величина виборчих округів. Змішані виборчі системи формування парламентів у країнах ЄС (Литва, Румунія, Угорщина). Особливості застосування змішаних виборчих систем, їх вплив на структурування парламентів та формування партійної системи.

Тема 7. Еволюція та основні тенденції розвитку партійних систем в європейських країнах.

Особливості формування партійних систем країн ЄС. Основні чинники впливу на формування партійних систем. Вплив суспільно-політичних розмежувань. Державне фінансування політичних партій. Тенденції розвитку партійних систем країн ЄС. Збільшення кількості держав, де на виборах перемагають великі партії. Малі партії та нові суспільні виклики. Відхід у минуле біпартійних систем. Перетворення партій на державно-суспільний інститут (теорія партійної держави). Криза партій. Зміна у середовищі лівих партій. Збільшення впливу і популярності правих партій.

Тема 8. Політико-правові засади інституційної системи Європейського Союзу та їх вплив на політичні системи країн-членів.

Доктрина верховенства права ЄС над національним правом держав-членів. Доктрина прямої дії права ЄС: пряма дія положень установчих договорів ЄС, пряма дія міжнародних угод, пряма дія регламентів, пряма дія директив і рішень. Інститути європейських спільнот та ЄС. Особливості політико-

правових систем країн ЄС та їх вплив на формування інститутів ЄС. Формування інститутів європейської інтеграції та розширення їх повноважень. Структура, повноваження, принципи формування та функції сучасних інститутів ЄС (Європейський парламент, Рада, Комісія, Суд, Рахункова палата, Економічний та соціальний комітет, Комітет регіонів, Омбудсман Європейський інвестиційний банк, Європейська система центральних банків, Європейський валютний інститут). Процес прийняття рішень в органах ЄС. Принципи консенсусу, кваліфікованої більшості, «спільного рішення» як засади прийняття рішень. Переговори та консультації – основа європейських процедур у прийнятті рішень. Принцип «тіснішої співпраці» («еластичності») та принципи субсидіарності і пропорційності. Легітимність інститутів ЄС. Поліцентричність політико-адміністративної системи ЄС. Наднаціональність інститутів ЄС. Федералістські начала в ЄС. Шляхи подальшого інституціонального розвитку ЄС (Амстердамський та Ніццький договори). Реалізація регіональної політики в ЄС. Співвідношення регіональної, національної та європейської ідентичності.

Тема 9. Форми участі громадян в політичному житті європейських країн.

Поступова трансформація проблеми «участь в управлінні» у проблему «контроль контролерів». Формування «communitatun» (асоціація асоціацій). Пліуралістична демократія. Групи за інтересами та політичні партії як домінанта розвитку демократичного правління. Поліархія, розширення зони свободи громадян та контролю з їхнього боку за якістю державного правління. Консоціативна демократія. Поняття громадянства ЄС. Хартія Європейського Союзу про основні права: значення та зміст. Правовий статус людини і громадянина у засновницьких договорах ЄС. Деякі інститути ЄС, що діють у сфері захисту прав людини. Приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Тема 10. Особливості та перспективи розвитку відносин країн ЄС та України.

Еволюція розвитку відносин ЄС і України. Програми ЄС щодо України: результати впровадження. Особливості політичного діалогу Україна – ЄС. Здобутки української держави на шляху адаптації національного законодавства до стандартів ЄС. Євроінтеграційні перспективи України після останньої хвилі розширення Європейського Союзу. План дій Україна – ЄС (21.02.2005). Переговори між Україною та Європейським Союзом стосовно укладення Угоди про асоціацію (2009-2014 рр.). Регіональне та транскордонне співробітництво з ЄС. Участь України у субрегіональних інтеграційних процесах, польсько-українське співробітництво як стимули європейського напрямку української інтеграції. Проблема інтеграції України

як чинник внутрішньополітичної боротьби. Співпраця та перспективи відносин України з країнами-членами ЄС.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна, заочна форма					
	ус бо го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Тема 1. Теоретичні основи дослідження політичних систем.		2				
Тема 2. Особливості політичних систем унітарних та федеративних держав ЄС.		2	2			20
Тема 3. Характеристика форм правління та політичних режимів в країнах ЄС		2	2			15
Тема 4. Класифікація парламентів та роль опозиції в політичних системах країн ЄС.		2				15
Тема 5. Особливості поділу влади та діяльності урядів в європейських країнах		2				10
Тема 6. Характеристика виборчих систем країн ЄС		2				
Тема 7. Еволюція та основні тенденції розвитку партійних систем в європейських країнах.		2	2			
Тема 8. Політико-правові засади		2	2			

інституційної системи Європейського Союзу та їх вплив на політичні системи країн-членів.						
Тема 9. Форми участі громадян в політичному житті європейських країн.		2				
Тема 10. Особливості та перспективи розвитку відносин країн ЄС та України.		2	2			
Усього годин	90	20	10			60

5. Темі семінарських занять

Тема 1. Особливості політичних систем унітарних та федеративних держав ЄС. (2 год.)
Тема 2. Характеристика форм правління та політичних режимів в країнах ЄС (2 год.)
Тема 3. Еволюція та основні тенденції розвитку партійних систем в європейських країнах. (2 год.)
Тема 4. Політико-правові засади інституційної системи Європейського Союзу та їх вплив на політичні системи країн-членів. (2 год.)
Тема 5. Особливості та перспективи розвитку відносин країн ЄС та України. (2 год.)

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості політичних систем унітарних та федеративних держав ЄС	20
2	Характеристика форм правління та політичних режимів в країнах ЄС	15
3	Класифікація парламентів та роль опозиції в політичних системах країн ЄС	15
4	Особливості поділу влади та діяльності урядів в європейських країнах	10
	Разом	60

Тема 1. Теоретичні основи дослідження політичних систем.

Рекомендована література:

1. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: Монографія/ За заг. ред. Кудряченка А.І. К.: НІСД, 2007. 396 с.
2. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. – Львів: Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 393 с.

3. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 471 с.
4. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. – К.: Основи, 2006. – 420 с.
5. Кіш Є. Регіони Європи на початку XXI століття // Політика і час. - №1 (січень 2007). – С.33-36.
6. Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи // Політ. менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 39-50.
7. Bermeo, N. and Nord, P. (eds.) Civil Society before Democracy: Lessons from Nineteenth Century Europe, Lanham, Oxford. Rowman & Littlefield Publishers. 2000.

Тема 2. Особливості політичних систем унітарних та федеративних держав ЄС.

Рекомендована література:

1. Інститут імпідменту: порівняльний політико-правовий аналіз/ Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. – К.: Юридична думка, 2004. – 176 с.
2. Кармазіна М. Інститут президентства: походження та сутність феномена // Політичний менеджмент. – 2004. – № 3(6). – С. 36-50.
3. Кармазіна М. Політичні інститути: питання методології дослідження // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С.3-8.
4. Кармазіна М., Могилевець О. Становлення і розвиток порівняльної методології в політичних дослідженнях // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С.3-17.
5. Кармазіна М., Щербакова О. “Інститут” та “інституція”: проблема розрізнення понять // Політ.менеджмент. – 2006. – № 4. – С.10-19.
6. Кіш Є. Регіони Європи на початку XXI століття // Політика і час. - №1 (січень 2007). – С.33-36.

Тема 3 . Характеристика форм правління та політичних режимів в країнах ЄС

Рекомендована література

1. Алексеев І.В. Національні держави в умовах глобалізації світу: (політичні і правові аспекти): Монографія. – К.: Б.в.; Ніжин: Аспект – Поліграф, 2006. – 360 с.
2. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие / Сокр. пер. с англ. А.С.Богдановского, Л.А.Галкиной; Под ред. М.В.Ильина, А.Ю.Мельвиля. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 537 с.
3. Галишев В. Коаліції партій у парламентах // Політика і час. – 2003. – № 5 – С.15-21.
4. Гелей С. Політико-правові системи світу: Навч.посібник/ Гелей С., Рутар С., КендусО. – Львів: Львів. Комерц. Академія, 2002. – 224 с.
5. Бурлачук В. Способи артикуляції влади, або символ у системі владних відносин // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2003.№3. С. 20-31.
6. Горбач В., Лісничук О. Демократична зміна чи успадкування влади? // Визвольний шлях. 2004. Кн. 7 (686). Річн. 57. С. 1529.
7. Дармограй Н. Культура політичної влади // Актуальні проблеми внутрішньої політики. 2004. № 2. С. 67-76.
8. Дубовик С.Г., Заболотна Т.М., Костенко Н.В. Особливості державної влади та державного управління // 36. наук. пр. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. 2001. Вип. 2. С. 75-77.

Тема 4 . Класифікація парламентів та роль опозиції в політичних системах країн ЄС

Рекомендована література

1. Основи демократії: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А. Ф. Колодій. Львів: «Астролябія», 2009. С. 145-190.
2. Дербишайр Д., Дербишайр Я. Политические системы мира: В 2 т. Том 1: Пер. с англ. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. – 512 с.
3. Дербишайр Д.Д., Дербишайр Я. Политические системы мира: В 2 т. Том 2: Пер. с англ. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. – 496 с.
4. Доган М., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология / Пер. с англ. – М.: Социально-политический журнал. 1994. – 272 с.
5. Дюверже М. Политические партии. – М.: Академический проект, 2000. – 558 с.
6. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 471 с.
7. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. – К.: Основи, 1996. – 420 с.
8. Schecter, D. (2000), Sovereign States or Political Communities? Civil Society and Contemporary Politics, Manchester and New York: Manchester University Press.

Тема 5. Особливості поділу влади та діяльності урядів в європейських країнах

Рекомендована література

1. Інститут імпичменту: порівняльний політико-правовий аналіз/ Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. – К.: Юридична думка, 2004. – 176 с.
2. Кармазіна М. Інститут президентства: походження та сутність феномена // Політичний менеджмент. – 2004. – № 3(6). – С. 36-50.
3. Кармазіна М. Політичні інститути: питання методології дослідження // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С.3-8.
4. Кармазіна М., Могилевець О. Становлення і розвиток порівняльної методології в політичних дослідженнях // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С.3-17.
5. Кармазіна М., Щербакова О. “Інститут” та “інституція”: проблема розрізнення понять // Політ.менеджмент. – 2006. – № 4. – С.10-19.
6. Кіш Є. Регіони Європи на початку ХХІ століття // Політика і час. - №1 (січень 2007). – С.33-36.

Тема 6. Характеристика виборчих систем країн ЄС

Рекомендована література

1. Конституции государств Европейского Союза. Под общей редакцией и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А.Окунькова. – М.: Издательская группа ИНФРА М·НОРМА, 2007. – 802 с.
2. Нижник Н.Р. Впровадження моделі “ парламентська більшість – коаліційний уряд”: аналіз проблеми // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С.54-60.
3. Павленко І. Правовий статус опозиції. Досвід розвинутих демократій і українські перспективи // Політ.менеджмент. – 2005. – № 5. – С.16-30.
4. Патнам, Роберт Д. та ін. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії/ Р.Д.Патнам разом з Р.Леонарді та Р.Й.Нанетті; Пер. з англ. В.Ющенко. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 302 с.
5. Пауел Дж.-Б. Сучасні демократичні країни. Участь у політичному житті, стабільність і насильство / Пер. з англ.: Христенко О.В., Горбатько В.К. – Харьков: Каравела, 2004.–288 с.
6. Радченко О.В. Влада і вибори: інституційна взаємодія в демократичному суспільстві: Монографія. – Харків: Магістр, 2006. – 243 с.
7. Held, D. Models of Democracy, Cambridge: Polity Press.2009

Тема 7. Еволюція та основні тенденції розвитку партійних систем в європейських країнах.

Рекомендована література

1. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / Київ. Центр Ін-ту Схід-Захід / Ред.: С.Максименко. – К.: Логос, 2000. – 69 с.
2. Романюк А. Становлення порівняльної політології та головні особливості методу порівняльних досліджень// Збірник наукових праць «Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку». – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка». Вип.16. – 2005. – С.15-21.
3. Романюк А. Сутність та основні підходи щодо визначення соціально-політичних поділів // Вісник. Соціогуманітарні проблеми людини. – 2005. – № 1. – С.41 -47.
4. Романюк А. Типологія урядових кабінетів в країнах Західної Європи: порівняльний аналіз // Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки. – 2007. – Вип. 10. – С.235 – 244.
5. Рябіка В. Сучасна європейська соціал-демократія: досвід і проблеми // Політ. менеджмент. – № 6, 2005. – С.58-65.
6. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. Пер. з 2-го англ. вид. – К.:АртЕк, 2001. – 224 с.
7. Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи // Політ. менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 39-50.
8. Шведа Ю. Політичні партії: Енциклопедичний словник. – Львів: Астролябія, 2005. – 488 с.

Тема 8. Політико-правові засади інституційної системи Європейського Союзу та їх вплив на політичні системи країн-членів.

Рекомендована література

1. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. – Львів: Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 393 с.
2. Алексєєнко І.В. Національні держави в умовах глобалізації світу: (політичні і правові аспекти): Монографія. – К.: Б.в.; Ніжин: Аспект – Поліграф, 2006. – 360 с.
3. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие / Сокр. пер. с англ. А.С.Богдановского, Л.А.Галкиной; Под ред. М.В.Ильина, А.Ю.Мельвиля. – М.: Аспект Пресс, 2012. – 537 с.
4. Галишев В. Коаліції партій у парламентах // Політика і час. – 2003. – № 5 – С.15-21.
5. Гелей С. Політико-правові системи світу: Навч.посібник/ Гелей С., Рутар С., КендусО. – Львів: Львів. Комерц. Академія, 2002. – 224 с.
6. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. Пер. з 2-го англ. вид. – К.:АртЕк, 2001. – 224 с.

Тема 9. Форми участі громадян в політичному житті європейських країн.

Рекомендована література

1. Якубовський О. П., Бутирська Т. О. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2004. – 198 с.
2. Децентралізація публічної влади: теорія, практика, зарубіжний досвід. Одеса : Гельветика, 2018. 176 с.
3. Панова В. Є. Європейська децентралізація. Національний та регіональний рівні прийняття рішень у країнах ЄС / В. Є. Панова // Держава і право. Юридичні і

Тема 7. Еволюція та основні тенденції розвитку партійних систем в європейських країнах.

Рекомендована література

1. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / Київ. Центр Ін-ту Схід-Захід / Ред.: С.Максименко. – К.: Логос, 2000. – 69 с.
2. Романюк А. Становлення порівняльної політології та головні особливості методу порівняльних досліджень// Збірник наукових праць «Українська національна ідея: реальність та перспективи розвитку». – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка». Вип.16. – 2005. – С.15-21.
3. Романюк А. Сутність та основні підходи щодо визначення соціально-політичних поділів // Вісник. Соціогуманітарні проблеми людини. – 2005. – № 1. – С.41 -47.
4. Романюк А. Типологія урядових кабінетів в країнах Західної Європи: порівняльний аналіз // Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки. – 2007. – Вип. 10. – С.235 – 244.
5. Рябіка В. Сучасна європейська соціал-демократія: досвід і проблеми // Політ. менеджмент. – № 6, 2005. – С.58-65.
6. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. Пер. з 2-го англ. вид. – К.:АртЕк, 2001. – 224 с.
7. Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи // Політ. менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 39-50.
8. Шведа Ю. Політичні партії: Енциклопедичний словник. – Львів: Астролябія, 2005. – 488 с.

Тема 8. Політико-правові засади інституційної системи Європейського Союзу та їх вплив на політичні системи країн-членів.

Рекомендована література

1. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. – Львів: Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 393 с.
2. Алексеєнко І.В. Національні держави в умовах глобалізації світу: (політичні і правові аспекти): Монографія. – К.: Б.в.; Ніжин: Аспект – Поліграф, 2006. – 360 с.
3. Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие / Сокр. пер. с англ. А.С.Богдановского, Л.А.Галкиной; Под ред. М.В.Ильина, А.Ю.Мельвиля. – М.: Аспект Пресс, 2012. – 537 с.
4. Галишев В. Коаліції партій у парламентах // Політика і час. – 2003. – № 5 – С.15-21.
5. Гелей С. Політико-правові системи світу: Навч.посібник/ Гелей С., Рутар С., КендусО. – Львів: Львів. Комерц. Академія, 2002. – 224 с.
6. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. Пер. з 2-го англ. вид. – К.:АртЕк, 2001. – 224 с.

Тема 9. Форми участі громадян в політичному житті європейських країн.

Рекомендована література

1. Якубовський О. П., Бутирська Т. О. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2004. – 198 с.
2. Децентралізація публічної влади: теорія, практика, зарубіжний досвід. Одеса : Гельветика, 2018. 176 с.
3. Панова В. Є. Європейська децентралізація. Національний та регіональний рівні прийняття рішень у країнах ЄС / В. Є. Панова // Держава і право. Юридичні і

- політичні науки. Вип.42. – К. : Ін-т держави і права НАН України /голова редкол. Ю. С. Шемшученко, 2008. – С. 755-763.
4. Дюверже М. Политические партии. – М.: Академический проект, 2000. – 558 с.
 5. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 471 с.
 6. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. – К.: Основи, 1996. – 420 с.

Тема 10. Особливості та перспективи розвитку відносин країн ЄС та України.

Рекомендована література

1. Грицяк І.А., Говоруха В.В., Стрельцов В.Ю. Правова та інституційна основи Європейського Союзу. – Х.: Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.
2. Європейський Союз у ХХІ столітті: функціонування та розвиток: монографія / В. С. Загорський, О. Я. Красівський, О. С. Киричук, П. В. Когут, Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. — 631 с.
3. Вдовиченко О. Основні зміни інституційної системи Європейського Союзу після Лісабонського договору / О. Вдовиченко // Юридична Україна. – 2010. – № 9. – С. 118–123
4. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування; за заг. ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк. – К.: Ред. журн. "Право України"; Х.: Право, 2013. – Вип. 15. – 336 с.
5. Регіональна політика і децентралізація влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів: зб.наук. праць / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ. ун-т права. –Київ: [б. в.], 2015. – С. 188-195. – Бібліогр.: с. 194-195.

7. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА

Семестр	Зміст індивідуальної роботи	Форма контролю
3	Поняття політичної системи та її функції. Структура політичної системи. Політична система і політичний режим. Стадії розвитку конституційної державності. Держава як базовий елемент політичної системи.	Реферат/презентація
	Становлення політичної системи Франції. Інститути законодавчої та виконавчої влади. Партийна та виборча системи Франції.	Реферат/презентація
	Основні віхи, шляхи та особливості становлення політичної системи ФРН. Партийна система ФРН. Законодавча, виконавча та судова гілки влади ФРН.	Реферат/презентація
	Шляхи та особливості становлення політичної системи Великої Британії. Неписана Конституція. Партийна система Великої Британії. Причини та наслідки виходу зі складу ЄС.	Реферат/презентація
	Парламентський лад і розвиток демократії. Еволюція парламентаризму в країнах ЄС. Бікамералізм: переваги та недоліки. Однопалатний парламент.	Реферат/презентація

Доктрина верховенства права ЄС над національним правом держав-членів. Доктрина прямої дії права ЄС: пряма дія положень установчих договорів ЄС, пряма дія міжнародних угод, пряма дія регламентів, пряма дія директив і рішень. Особливості політико-правових систем країн ЄС та їх вплив на формування інститутів ЄС.	Реферат/презентація
--	---------------------

8. Методи навчання

У ході вивчення навчальної дисципліни використовуються три групи методів: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи активізації та мотивації навчально-пізнавальної діяльності, а також методи контролю. Перша група методів представлена словесними (розповідь, лекція), наочними (ілюстрація, карта) та практичними) методами. З метою активізації та мотивації навчально-пізнавальної діяльності використовуються методи стимулювання і мотивації обов'язку і відповідальності в навчанні (роз'яснення мети навчального предмета та подання вимог до вивчення предмету), метод активізації у формі обміну думками. В рамках використання третьої групи методів використовуються методи усного та письмового контролю.

9. Методи контролю

Під час вивчення навчальної дисципліни використовуються методи поточного та підсумкового контролю знань. Поточний контроль здійснюється із використанням письмової контрольної роботи (або електронного тестування), усних опитувань на семінарських заняттях, перевірки індивідуальних завдань та завдань самостійної роботи. Підсумковий контроль здійснюється у формі іспиту.

Перелік питань для контрольної роботи.

1. Основні підходи до трактування терміну «політична система».
2. Політика як підсистема суспільства в концепції Т.Парсонса.
3. Застосування системного підходу в теорії Д. Істона та Г. Алмонда.
4. Структура політичної системи. Основні функції політичної системи.
5. Держава як базовий елемент політичної системи.
6. Ефективність політичної системи. Проблема стабільності політичних систем.
7. Еволюція форм державного устрою в країнах ЄС.
8. Сучасні тенденції трансформації державного устрою в контексті глобалізаційних процесів.
9. Теорія мондіалізму та анклавно-конгломеративної побудови сучасних систем. Специфіка формування конфедерацій.
10. Концепція неофедералізму: держава як така, що більше (за обсягом центральної влади) конфедерації та менше федерації.
11. Унітарні держави в системі ЄС.
12. Особливості становлення політичних режимів в країнах ЄС.
13. Парламентський лад і розвиток демократії.
14. Еволюція парламентаризму в країнах ЄС.
15. Бікамералізм: переваги та недоліки.

16. Однопалатний парламент.
17. Інституціоналізація опозиції та її вплив на діяльність владних структур.
18. Інституційні особливості політичних систем країн ЄС.
19. Правовий статус людини і громадянина у засновницьких договорах ЄС.
20. Особливості та перспективи розвитку відносин країн ЄС та України.

Перелік питань для підсумкового контролю

1. Сутність поняття «політична система». Системний підхід у політиці.
2. Політика як підсистема суспільства в концепції Т. Парсонса.
3. Застосування системного підходу в теорії Д. Істона та Г. Алмонда.
4. Структура політичної системи. Основні функції політичної системи.
5. Держава як базовий елемент політичної системи.
6. Інституційна, політико-культурна, ідеологічна, політико-партійна та інші підсистеми політичної системи.
7. Типологія політичних систем. Основні критерії типологізації політичних систем.
8. Ефективність політичної системи. Проблема стабільності політичних систем.
9. Еволюція форм державного устрою в країнах ЄС.
10. Сучасні тенденції трансформації державного устрою в контексті глобалізаційних процесів.
11. Теорія мондіалізму та анклавно-конгломеративної побудови сучасних систем. Специфіка формування конфедерацій.
12. Концепція неофедералізму: держава як така, що більше (за обсягом центральної влади) конфедерації та менше федерації.
13. Унітарні держави в системі ЄС.
14. Концепція Джона Грея майбутнього світопорядку – плюралізм мирного співіснування політичних режимів.
15. Метаморфози форм правління: реалізація принципу субсидіарності. Гегемоніальна політика та субполітика.
16. Особливості становлення політичних режимів в країнах ЄС.
17. Парламентський лад і розвиток демократії.
18. Еволюція парламентаризму в країнах ЄС.
19. Бікамералізм: переваги та недоліки.
20. Однопалатний парламент.
21. Порівняльний аналіз парламентських функцій та діяльності опозиції в країнах ЄС.
22. Інституціоналізація опозиції та її вплив на діяльність владних структур.
23. Інституційні особливості політичних систем країн ЄС.
24. Втілення концепцій елітарної демократії, корпоративізму, республіканізму, монархізму, конституціоналізму.
25. Розподіл повноважень та взаємодія органів влади.
26. Президент, монарх, канцлер, уряд, парламент, адміністративно-територіальна система. Механізм стримувань і противаг в країнах Європейського Союзу.
27. Історичні особливості та передумови формування виборчих систем. Парламентські, президентські вибори та вибори органів місцевого самоврядування.
28. Пропорційні виборчі системи формування парламентів (Естонії, Латвії, Польщі, Словаччини, Чехії).
29. Особливості застосування пропорційної системи: виборча формула, виборчий поріг, система виборчих списків, величина виборчих округів. Змішані виборчі системи формування парламентів у країнах ЄС (Литва, Румунія, Угорщина).
30. Особливості застосування змішаних виборчих систем, їх вплив на структурування парламентів та формування партійної системи.
31. Особливості формування партійних систем країн ЄС.

32. Основні чинники впливу на формування партійних систем.
33. Державне фінансування політичних партій.
34. Тенденції розвитку партійних систем країн ЄС.
35. Малі партії та нові суспільні виклики. Відхід у минуле біпартійних систем. Перетворення партій на державно-суспільний інститут (теорія партійної держави). Криза партій.
36. Зміна у середовищі лівих партій. Збільшення впливу і популярності правих партій.
37. Доктрина верховенства права ЄС над національним правом держав-членів. Інститути європейських спільнот та ЄС. Особливості політико-правових систем країн ЄС та їх вплив на формування інститутів ЄС.
38. Структура, повноваження, принципи формування та функції сучасних інститутів ЄС (Європейський парламент, Рада, Комісія, Суд, Рахункова палата, Економічний та соціальний комітет, Комітет регіонів, Омбудсман Європейський інвестиційний банк, Європейська система центральних банків, Європейський валютний інститут). П
39. процес прийняття рішень в органах ЄС. Принципи консенсусу, кваліфікованої більшості, «спільного рішення» як засади прийняття рішень.
40. Легітимність інститутів ЄС. Поліцентричність політико-адміністративної системи ЄС.
41. Наднаціональність інститутів ЄС. Федералістські начала в ЄС.
42. Реалізація регіональної політики в ЄС.
43. Співвідношення регіональної, національної та європейської ідентичності.
44. Форми участі громадян в політичному житті європейських країн.
45. Правовий статус людини і громадянина у засновницьких договорах ЄС.
46. Особливості та перспективи розвитку відносин країн ЄС та України.
47. Переговори між Україною та Європейським Союзом стосовно укладення Угоди про асоціацію (2009-2014 рр.).
48. Регіональне та транскордонне співробітництво з ЄС
49. Проблема інтеграції України як чинник внутрішньополітичної боротьби.
50. Співпраця та перспективи відносин України з країнами-членами ЄС.

10. Методичне забезпечення

1. Силабус
2. Конспекти лекцій.
3. Електронні варіанти тестів для поточного контролю знань.

11. Рекомендована література

Базова

1. Грицяк І.А., Говоруха В.В., Стрельцов В.Ю. Правова та інституційна основи Європейського Союзу. – Х.: Вид-во ХарПНАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.
2. Європейський Союз у ХХІ столітті: функціонування та розвиток: монографія / В. С. Загорський, О. Я. Красівський, О. С. Киричук, П. В. Когут, О. П. Котовська; ред.: В. С. Загорський, О. Я. Красівський; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. — 631 с.
3. Вдовиченко О. Основні зміни інституційної системи Європейського Союзу після Лісабонського договору / О. Вдовиченко // Юридична Україна. – 2010. – № 9. – С. 118–123.
4. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; за заг. ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк. – К. : Ред. журн. "Право України" ; Х. : Право, 2013. – Вип. 15. – 336 с.

5. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; за заг. ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. "Право України" ; Х. : Право, 2013. – Вип. 14. – 208 с.
6. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. – Львів: Вид.центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 393 с.
7. Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. — К. : Ін Юре, 2015. — 312 с.
8. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І. В. Яковюк ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2013. – 760 с.
9. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: Монографія/ За заг. ред. Кудряченка А.І. К.: НІСД, 2007. 396 с.
10. Шляхтун П., Колох В. Децентралізація по-українськи в контексті європейського досвіду місцевого самоврядування. Віче. 2015. № 18. С. 27-31.
11. Алексєєнко І.В. Національні держави в умовах глобалізації світу: (політичні і правові аспекти): Монографія. – К.: Б.в.; Ніжин: Аспект – Поліграф, 2006. – 360 с.
12. Галишев В. Коаліції партій у парламентах // Політика і час. – 2003. – № 5 – С.15-21.
13. Гелей С. Політико-правові системи світу: Навч.посібник/ Гелей С., Рутар С., КендусО. – Львів: Львів. Комерц. Академія, 2002. – 224 с.
14. Дербишайр Д.Д., Дербишайр Я. Политические системы мира: В 2 т. Том 1: Пер. с англ. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. – 512 с.
15. Дербишайр Д.Д., Дербишайр Я. Политические системы мира: В 2 т. Том 2: Пер. с англ. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. – 496 с.
16. Доган М., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология / Пер. с англ. –М. : Социально-политический журнал. 1994. – 272 с.
17. Дюверже М. Политические партии. – М.: Академический проект, 2000. – 558 с.
18. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і Літера, 2000. – 471 с.
19. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. – К.: Основи, 2006. – 420 с.
20. Інститут імпідменту: порівняльний політико-правовий аналіз/ Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. – К.: Юридична думка, 2004. – 176 с.
21. Кармазіна М. Інститут президентства: походження та сутність феномена // Політичний менеджмент. – 2004. – № 3(6). – С. 36-50.
22. Кармазіна М. Політичні інститути: питання методології дослідження // Історичний журнал. – 2004. – № 12. – С.3-8.
23. Кармазіна М., Могилевець О. Становлення і розвиток порівняльної методології в політичних дослідженнях // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С.3-17.
24. Кармазіна М., Щербакова О. "Інститут" та "інституція": проблема розрізнення понять // Політ.менеджмент. – 2006. – № 4. – С.10-19.
25. Кіш Є. Регіони Європи на початку ХХІ століття // Політика і час. - №1 (січень 2007). – С.33-36.
26. Конституции государств Европейского Союза. Под общей редакцией и со вступительной статьей директора Института законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации Л.А.Окунькова. – М.: Издательская группа ИНФРА М·НОРМА, 1997. – 802 с.
27. Нижник Н.Р. Впровадження моделі " парламентська більшість – коаліційний уряд": аналіз проблеми // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С.54-60.
28. Пауел Дж.-Б. Сучасні демократичні країни. Участь у політичному житті, стабільність і насильство / Пер.з англ.:Христенко О.В., Горбатько В.К. – Харьков: Каравела, 2004.–288 с.
29. Радченко О.В. Влада і вибори: інституційна взаємодія в демократичному суспільстві: Монографія. – Харків: Магістр, 2006. – 243 с.

30. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / Київ. Центр Ін-ту Схід-Захід / Ред.: С.Максименко. – К.: Логос, 2000. – 69 с.
31. Романюк А. Типологія урядових кабінетів в країнах Західної Європи: порівняльний аналіз // Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки. – 2007. – Вип. 10. – С.235 – 244.
32. Рябіка В. Сучасна європейська соціал-демократія: досвід і проблеми // Політ. менеджмент. – № 6, 2005. – С.58-65.
33. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. Пер. з 2-го англ. вид. – К.: АртЕк, 2001. – 224 с.
34. Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи // Політ. менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 39-50.

Додаткова

1. Павленко І. Правовий статус опозиції. Досвід розвинутих демократій і українські перспективи // Політ.менеджмент. – 2005. – № 5. – С.16-30.
2. Патнам, Роберт Д. та ін. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії / Р.Д.Патнам разом з Р.Леонарді та Р.Й.Нанетті; Пер. з англ. В.Ющенко. – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – 302 с.
3. Шведа Ю. Політичні партії: Енциклопедичний словник. – Львів: Астролябія, 2005. – 488 с.
4. Якубовський О. П., Бутирська Т. О. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2004. – 198 с.
5. Mazey S. Developments at the French Meso: Modernizing the French State. The
6. Rise of the Meso Government in Europe / Ed. by L. J. Sharpe. London: SAGE, 1993.
7. 327 p.
8. McHugh J. T. Comparative constitutional traditions. NY: Peter Lang Publishing, Inc., 2002. 235 p.
9. Maurel M.C. Small Communities and Rural Areas: Decentralization Reforms in France. Local Government in the New Europe / Ed. By Bennet R. J. London:
10. Belhaven Press. 1993. 224 p.
11. Scott A. J. Regions and the World Economy: The Coming Shape of Global
12. Production, Competition, and Political Order. Oxford: Oxford University Press, 2008.
13. Mazey S. Developments at the French Meso: Modernizing the French State. The
14. Rise of the Meso Government in Europe / Ed. by L. J. Sharpe. London: SAGE, 1993.
15. 327 p.
16. Michael W. Foley, Bob Edwards The Paradox of Civil Society Journal of Democracy. Johns Hopkins University Press. Volume 7, Number 3, July 1996. pp. 38-52
17. McHugh J. T. Comparative constitutional traditions. NY: Peter Lang
18. Publishing, Inc., 2002. 235 p.
19. Maurel M.C. Small Communities and Rural Areas: Decentralization Reforms in
20. France. Local Government in the New Europe / Ed. By Bennet R. J. London:
21. Belhaven Press. 1993. 224 p.
22. Schecter, D. (2000), Sovereign States or Political Communities? Civil Society and Contemporary Politics, Manchester and New York: Manchester University Press.
23. Scott A. J. Regions and the World Economy: The Coming Shape of Global
24. Production, Competition, and Political Order. Oxford: Oxford University Press, 1998.

13. Інформаційні ресурси

1. Головний сервер Європейського Союзу EUROPA: <http://ec.europa.eu>
2. Рада Європейського Союзу: <http://ue.eu.int>
3. Європейський Парламент: <http://www.europarl.eu.int>
4. Європейська Комісія: <http://europa.eu.int/comm>

5. Комітет регіонів: <http://www.cor.eu.int>
6. Європейський омбудсмен: <http://www.euro-ombudsman.eu.int>
7. Офіс статистики Європейських Співтовариств: <http://europa.eu.int/comm/eurostat>
8. Генеральний директорат зовнішніх зв'язків:
http://europa.eu.int/comm/external_relations/index.htm
9. Представництво Європейської Комісії в Україні та Білорусі:
<http://www.delukr.ec.europa.eu>
10. Committee of the Regions. Офіційний сайт. URL : <http://www.cor.europa.eu>